

האקדמיה ללשון העברית

אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון

לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם ח"כ מנחם בגין
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 405-17-1

1	א' בר־אדון : ירושלים בניין הכנסת בחדרו של חבר הכנסת מר בגין.
2	מ' בגין : אדוני הפרופסור, אני חושב שתחיית הלשון העברית היא מפלאי האנושות.
3	באשר לעמנו אפשר להשוות את החיזיון הזה – חידוש הלשון העברית כשפה
4	מדוברת, חיה, ושגורה בפי תינוקות בבית רבן, איש ואישה, במולדת, אף
5	בתפוצות הגולה – לחידוש הכוח העברי. אלה שני הניסים הגדולים שאירעו לנו
6	בתקופה שבה אנחנו מדברים. אבל יש הבדל, חידוש הכוח העברי הוא בבחינת
7	יש מאין. היינו לגמרי מפורקים ממשק במשך דורות רבים, זו הסיבה שבגללה
8	היינו מופקרים למעשה איבה. וחידוש הכוח העברי החל מן הגדודים שנוסדו על
9	ידי זאב זיבוטינסקי במלחמת העולם הראשונה, דרך ארגוני המחתרת ועד
10	הקמת צבאנו האדיר. בא לנו כפי שאמרתי בבחינת יש מאין. לא כן השפה
11	העברית. מקובלת בעולם טעות מסוימת שלפיה שפת עבר הייתה שפה מתה כמו
12	הלטינית, הרומית. זוהי אגדה שאין לה שחר. השפה העברית הייתה תמיד בעצם
13	שפה חיה. אפילו לאחר שהלכנו בגולה ובני ישראל החלו להשתמש בלשונות
14	הארצות שבהן הם חיו ונרדפו ונהרגו, וגורשו מהן וחזרו אליהן, השפה העברית
15	מעולם לא הייתה כשפה הרומית. הסיבות לכך הן אלו: כל ילד עברי או כמעט
16	כל ילד יהודי למד משהו מן השפה העברית על ידי התורה. עמנו דאג להשכלתם
17	של תינוקות בית רבן בכל התנאים אפילו הקשים ביותר. אפשר לומר שעברית
18	בסיסית, כמה מילים יסודיות חיוניות, כמעט כל יהודי ידע אותן מילדותו ובכל
19	התקופות. מובן מאלי שיש לזכור מבחינה זו את האמונה, את הדת שלנו, היא
20	משום שאין הפרדה בינה לבין הלאום היהודי שמרה על העברית על ידי אותו
21	לימוד יסודי אם של התנ"ך ואם של המשנה. תלמידי חכמים [הגייה ידיית]
22	כמובן בכל הדורות לא רק ידעו עברית אלא ביניהם לבין עצמם השתמשו בה.
23	אנחנו אפילו יודעים שסוחרים יהודיים היו רגילים ביניהם לבין עצמם, גם
24	בתפוצות הגולה במשך דורות רבים, להתכתב בעברית. אם לסכם את כל
25	התופעות האלה יש לומר שהעברית תמיד הייתה קיימת כשפה שבה חלק מעמנו
26	השתמש. החידוש, הפלא, הוא בכך שהחל משיבת ציון בסוף המאה התשע־
27	עשרה ומאז הציונות הייתה לנחלת המונים ומאז, זה צריך להדגיש, לא נתקבלה
28	הצעתו של הרצל להשתמש באחת השפות האירופאיות כשפת המדינה
29	משתקום. ועמנו דבק בעברית כסמל ההתחדשות וגם בעקבות ההשכלה

והספרות העברית שהופיעה בתקופת ההשכלה, העיתונים שהחלו להופיע,	30
ירחונים, שבועונים והפעילות של מחדשי השפה אשר שאפו לעשותה למודרנית.	31
לאחר כל אלה השפה העברית הייתה לשפה אדירה בחיים היומיומיים. הכוונה	32
באמת הייתה שהעברי יוכל לבטא את כל רגשותיו בשפתו העתיקה המחודשת	33
ויוכל בכל שטח פעולה לבטא את עצמו, אם במלאכה ואם במדע, והמטרה הזאת	34
הושגה. יש לומר שמאז אני הצטרפתי לתנועת נוער בילדותי ה'שומר הצעיר'	35
ולבית"ר, עדיין היינו צריכים ללחום על העברית, בעיקר בגלל האידאולוגיה	36
היידישאית שהייתה נפוצה באירופה המזרחית. ואומנם כן, בין שתי השפות	37
האלה הייתה נטושה מעין מלחמה, לא שאחת רצתה להדביר את השנייה,	38
חלילה, אלא שהיידישיסטים, והם ידעו להיות גם קנאים מאוד, רצו לעמוד על	39
כך שהשפה של המוני בית ישראל היא יידיש. הם היידישיסטים חשבו שעל ידי	40
השימוש בשפה הזאת אפשר יהיה לשמור על הייחוד היהודי. אבל אפילו בארץ	41
ישראל עצמה בשנות העשרים ניטשה המלחמה הזו בין היידיש לבין העברית,	42
או בין שפות אחרות לבין העברית, ואז עדיין העברית הייתה צמח רך. אפשר	43
לומר שמאז ועד היום העברית גברה לחלוטין ובאופן סופי. שום שפה לועזית,	44
שום שפה אחרת אינה יכולה עוד לסכן אותה כשפה חיה, שפת לאום המחדש	45
את נעוריו בארץ ישראל. אנחנו צריכים לשאול את עצמנו האם אפשר היה לנהל	46
מדינה נניח ביידיש, או נאמר את זאת בגילוי לב, אפילו בעברית במבטא	47
אשכנזי. אני חושב שהיה זה דבר קשה מאוד. בילדותי אני חונכתי על העברית	48
במבטא אשכנזי, אבל לו היינו צריכים למשל לתת פקודה לכיתת חיילים ולומר	49
להם "עמוייד דויים" ["עמוד דום", הגייה יידישית] ספק רב אם אפשר היה על ידי	50
פקודה זו להחדיר משמעת בתוך הצבא. לא כן כשאומרים "דום". יש לי הרושם	51
ששתי העובדות האלו, עצם חידוש השפה העברית והתופעה שהכול אימצו את	52
המבטא הספרדי ונטשו את המבטא האשכנזי קבעו מידה רבה של הממלכתיות	53
העברית. זה עניין פסיכולוגי, אני חושב שזה עניין עמוק מאוד, אבל צריך לציין	54
את ההתפתחות הזו כי לפי הערכתי אלמלא חידוש העברית, ואלמלא אימוץ	55
המבטא הספרדי דווקא, הממלכתיות העברית הייתה נפגמת מאוד.	56
אדוני שאל אותי מה היה בילדותי מבחינת העברית. ובכן כפי שידוע לו מוצאי	57
מאירופה המזרחית, אנחנו כולנו דיברנו עברית מילדותנו. אני נולדתי בבית	58
מסורתי, ציוני, אבי היה אחד מן הציונים ההרצלאים הראשונים. אבי היה	59
מדבר עימדי עברית, אבי היה תלמיד חכם, ידע את התנ"ך כמעט בעל פה והוא	60
דיבר עברית בהברה עדיין אשכנזית ולכן לאחר תקופה מסוימת כבר היה קושי	61
מסוים לדיבור חופשי. אני זוכר שאשתי דהיום כשהייתה ארוסתי היא ידעה	62
עברית, באה בפעם הראשונה לביתנו, ואבי כמובן פנה אליה עברית, היא מצאה	63
קושי להבין אותו. אני נולדתי בבריסק דליטא. וזו הייתה עיר שבה הנוער הציוני	64
היה רב ואנחנו למדנו עברית מילדותנו, בחדר, בבית הספר "תחכמוני" של	65
"המזרחי". בארץ שבה נולדתי וגדלתי הייתה רשת גדולה של בתי ספר תרבות.	66

67	א' בראדון :	כלומר ליטא?
68	מ' בגין :	זה חלק של ליטא אבל כשאני חונכתי זה הייתה פולין
69	א' בר אדון :	פולין הייתה אז
70	מ' בגין :	פולין, כן. ובשנה שבה נולדתי עדיין הייתה זה רוסיה וכמו השטחים האלה הם
71		היו עוברים מיד ליד. ואנחנו כולנו דיברנו עברית, אומנם למדנו בבתי ספר
72		ששפת הלימוד שלהם הייתה זרה, פולנית, למדנו בבתי הספר כמו בימים ההם
73		לשונות נוספות כגון צרפתית, גרמנית, אנגלית לא למדנו באירופה המזרחית
74		בבתי הספר. אבל אנחנו בינינו לבין עצמנו הרבינו לדבר עברית. זה נכון שהייתה
75		הפסקה מסוימת של מספר שנים, בייחוד בתקופה שהיינו בבית ספר תיכון
76		משום שאז חלק של הנוער העברי בכל זאת הרבה להשתמש בשפת הארץ, הדבר
77		הוא טבעי בגלל הלימודים עצמם. אבל תנועות הנוער הציוניות עמדו בתוקף על
78		כך שבינינו לבין עצמנו נדבר עברית. היו אומנם דברים ילדותיים למשל מי שלא
79		מדבר עברית צריך לשלם קנס, מספר פרוטות. אבל הייתה גם לאמצעים האלה
80		השפעה די חשובה משום שאנחנו על ידי ההחלטות האלה שקיבלנו אותם באופן
81		חופשי, הפגנו שיש לנו רצון חזק לעשות את שפת העבר לשפה מדוברת בפינו.
82		כך היה בילדותנו, בערי ליטא, לטביה ובעוד חלקים של אירופה המזרחית היו
83		מקומות שבהם הנוער דיבר עברית כמעט כשפה יחידה, אף על פי שלמד בשפות
84		אחרות. אני זוכר את הנוער הזה, העברית הייתה שוטפת, נכונה מאוד, בלי
85		השגיאות המקובלות היום בארץ.
86	א' בראדון :	מתי זה היה, זה היה כבר ב'
87	מ' בגין :	שנות השלושים.
88	א' בראדון :	השלושים?
89	מ' בגין :	בשנות השלושים עד שהחלה ההשמדה. כמובן היו ספרים בעברית ועיתונים
90		בעברית. בתקופה ההיא למשל לאמור, בימי לימודי בבית ספר תיכון ובשנים
91		הראשונות של לימוד באוניברסיטה, בעצם בתקופה ההיא אנחנו קראנו את רוב
92		הספרים בעברית. ידענו את השירה, קראנו את כל הספרות הציונית בעברית.
93		<שדע> שאני באתי ארצה ישראל בשנת אלף תשע מאות ארבעים ושתיים
94		והייתי אז חייל בצבא הפולני ומדי פעם בפעם הייתי נפגש עם מישהו ופונה אליו
95		עברית או משיב לו עברית, תמיד נתקלתי בתדהמה גדולה. על כובעי היה נשר
96		גדול, זה הסמל של הצבא הפולני, תמיד היו שואלים אותי איך אתה מדבר
97		עברית נכונה? והייתי צריך להסביר להם שאין שום תמיהה כאן, זה חינוך מן
98		הבית, זה חינוך מתנועת הנוער ואינני היחידי אלא בעצם אחד מן הרבים שכך
99		השתמשו בשפת עבר כבר בתפוצות הגולה.
100		ועכשיו לשאלה האחרונה של כבודו, זאב ז'בוטינסקי והשפעתו על העברית. אני
101		מבקש לומר שזאב ז'בוטינסקי היה ממחדשי הלשון העברית, בעיקר מבחינת
102		המבטא. הוא היה מעריצה של השפה העברית אם מותר לומר ככה, הוא היה
103		מאוהב בה. הוא ממש היה קשור לשפת עבר מתוך גאווה לאומית עמוקה.

מבחינת השימוש בה, מבחינת לימודה הוא הרחיק לכת ביותר. הוא טען שאם	104
אתה נמצא בחברה יהודית אתה יודע עברית ועוד משהו בתוך החברה שומע	105
עברית, ואילו האחרים אינם מבינים אפילו מילה אחת בשפת עבר חובתך לדבר	106
עברית. הדבר הוא מפליא משום שהרי הנימוס מחייב לדבר בשפה שהכול סביב	107
השולחן או בחדר מבינים אותה. בדורנו לא היה אדם דומה לזאב ז'בוטינסקי	108
בקיום הנימוסים בין אדם לחברו. אלא שהוא כל כך דאג להחדרת השפה	109
העברית, ללימודה, להפיכתה לשפת חיים, שהוא בשטח זה עשה יוצא מן הכלל.	110
ואמר, אפילו אתה נמצא בחברה שאיננה מבינה את השפה, אתה דבר עברית	111
כדי באמת, אם מותר לומר כך, להכריח את האחרים כדי שגם הם ילמדו עברית	112
ויבינו. זה מוכיח את דבקו בשפת העבר. כמעט כל שחקני 'הבימה' למדו אצל	113
זאב ז'בוטינסקי את המבטא. שפת העבר השגורה בפיו הייתה יפיפיה, הוא היה	114
מקפיד מאוד על השפה. הוא תמיד היה אומר לנו תראו, היחס לשפה הוא אחד	115
הביטויים של תרבות אנוש. דבר עברית ותכבד את השפה כך היה קורא לנו	116
וכותב על כך. זכור, זוהי שפתו של דוד, שפת התהלים. דע איזו שפה אתה מדבר	117
ולכן דייק בה, תדאג לכך שהמילה היוצאת מפיך תהיה נאה, אל תבלע הברות	118
כמו שלפעמים רגילים אנשים במהירות הדיבור לעשות. בקיצור, אם מותר	119
לומר ככה, קיים גם בניב שפתיך את ההדר ובייחוד בשפת עבר. ואנחנו כמובן	120
למדנו ממנו רבות.	121
אני בהזדמנות זו רוצה לעלות על נס את זכויותיו הגדולות של פרופסור קלוזנר	122
בחידוש השפה העברית. אני עושה זאת משום שבדרך כלל ידוע יותר פרופסור	123
קלוזנר כהיסטוריון גדול. אתן רק דוגמה אחת: עיפרון, מעטים מאוד יודעים	124
שפרופסור קלוזנר הוא שהנחיל לנו את המילה הזו והיא מילה כל כך יפה	125
ומדויקת וכל תינוקות בית רבן יודעים עיפרון, עפרונות. המילה הזו באה	126
מפרופסור קלוזנר, אחת השימושיות ביותר, וצריך לעלות על נס את פעולתו.	127
כמובן אם אני מדבר על מחדשי הלשון הרי זו חובה וזכות לומר לפחות משהו	128
על בן־יהודה. כל אחד מאיתנו יודע את רוח הלחימה שלו, את המסירות שלו,	129
את ההקרבה העצמית שלו במלחמה על שימוש בשפת עבר. כאשר עדיין חלק מן	130
היישוב הישן ראה בדיבור העברי מעין חילול הקודש. בן־יהודה כמובן אחד	131
מגדולי המחדשים של שפתנו, אנחנו גם יודעים את מילונו. את עוז הרוח שבו	132
הוא פעל כדי לעשות את העברית באמת לשפה מדוברת, כך שכל עקרת בית	133
תוכל להשתמש בשפה זו, כל אחד יוכל בשוק לדבר בה וכדומה. מאחר שאני	134
עומד על פרשת מאמציו של אליעזר בן־יהודה אני מבקש גם להזכיר את בנו	135
איתמר בן־אב"י, שגם הוא שייך לגדולי המחדשים של הלשון עברית, עוד בהיותו	136
ילד.	137
אני הייתי רוצה בהקשר זה לומר משהו על החידושים שלנו המיוחדים של	138
התקופה האחרונה. על הצבא שלנו אומרים שהוא שדכן, גדול וזה נכון משום	139
שבהזדמנות שירות בצבא יש צעירים שמסיימים את שירותם תחת החופה,	140

תבוא הברכה עליהם. אבל על כך יש להוסיף שהצבא הוא גם חדשן גדול בעברית	141
לפי טבע הדברים ולפי הצורך. אלא מה, לדעתי יש לפעמים גוזמה בשפה	142
העברית הצבאית המתחדשת על פי צורכי הפיקוד וכדומה. אני למשל אינני	143
משתמש עד היום במילה לעדכן, או עדכון. אני חושב שזו מילה מלאכותית	144
מאוד, לא הייתי מהסס לומר שיש בה משהו מהכנסת הברבריזם לשפתנו.	145
לדעתי צריך להיזהר מפני חידושים כל כך מרחיקי לכת.	146
ועד הלשון עושה רבות לחידוש השפה, אני פה רוצה להזכיר את אחד מחבריו,	147
משום שאנחנו יושבים בכנסת, אשר עימו עבדתי שנים רבות בכנסת. בוועדת	148
משנה מיוחדת ללבוש עברי של החוקים שניתנו לנו על ידי הבריטים ועדיין	149
נשארו בתוקפם, חוקים רבים וחשובים. כוונתי למר שְׁלִי, הוא חבר ועד הלשון,	150
תלמיד חכם מובהק, אני עבדתי יחד איתו באותה ועדת משנה לאישור החוקים	151
משום שעל פי חוק סדרי השלטון והמשפט משנת אלף תשע מאות ארבעים	152
ושמונה הוועדה שאני הייתי חבר בה, ועדת חוקה חוק ומשפט, הייתה צריכה	153
לתת את הגושפנקה ללבוש העברי של החוקים האלה, והעניינים היו בעלי	154
חשיבות מבחינת הדיוק המשפטי. ואני סובר שמר שְׁלִי, יחד עם הוועדה, אבל	155
בעיקר מר שְׁלִי, עשה עבודה יוצאת מגדר הרגיל. כדי לתת לחוקים אשר בהם	156
משתמשים שופטים, עורכי דין, וגם אנשים הבאים לבית המשפט, לבוש עברי	157
נאה, חדש, שילוב שפת התנ"ך עם לשון המשנה. אפשר לבדוק ולהשוות	158
תרגומים קודמים עם העברית של החוקים האלה. הינה אני חושב שהייתה	159
בשטח זה מלאכה רבה מאוד. לסיכום הייתי רוצה לקרוא כמה שורות מתוך	160
שיר הנדר לזאב ז'בוטינסקי בקטע 'עברית'. וכך כתב זאב ז'בוטינסקי על השפה	161
העברית, החדשה, המחודשת:	162
לְשׁוֹן חַיִּי, בְּגִיל, יְגוֹן וְנֶעֱם,	163
שְׁפַת עֶמֶל מְזֻמֹּר – וּשְׁפַת בְּנִי:	164
שְׁלֹשְׁלֹתֶּפֶז נִצְחִית בֵּין שִׁיר תִּלְחִי וְרַעַם	165
הַפֶּלֶא שֶׁל סִינִי.	166
א' בר־אדון: = של סיני	167
מ' בגין: בנדר הבית"רי אשר אנחנו נדרנו אותו בנעורינו, הנדר מתחיל במילים הקדושות	168
"אני מקדיש את חיי להקמת המדינה העברית". גם בנדר יש סעיף המוקדש	169
לשפה העברית, ואני מבקש גם את הסעיף הזה לקרוא לטוהרותם של בני הדור	170
הצעיר למען ידעו באיזה עמל עלה החיזיון האדיר בימים שבהם עדיין היו	171
ספקות רבים להשביע את הנוער העברי שהשתמש בשפתנו. ולא רק בארץ, אלא	172
גם בגולה, וכך לעשותה לשפת חיים, לשפת חיינו. ובכן כך נדרנו בימי נעורינו:	173
"השפה העברית תהא שפתי ושפת בניי, אם בארץ ואם בגולה". היום אנחנו	174
הגענו לתקופה שבה השפה העברית שגורה בפהם של מיליונים יהודים, קודם	175
כול בארץ, אבל גם בתפוצות הגולה. שפה אדירה, יפה, מכובדת ומכבדת את מי	176
שמדבר בה. שפה שבה אפשר להביע כל רגש, שפה שבה אפשר לבטא כל מושג	177

בעבודת כפיים, בעבודה רוחנית, במלאכה, במדע. אשרינו שבני דורנו זכו	178
לחידוש השפה העברית. השפה הזאת היא אחד הגורמים אולי המכריעים	179
לקיום הממלכתיות המחודשת של עמנו.	180